

През май 1962 г. се навършиха 100 години от рождението на Михаил Квартирников, който започва учителската си дейност в периода след освобождението ни от османско робство. През този период, изпълнен с много трудности в просветното ни дело, той посвещава четири десетилетия от своя съзнателен живот за разпространяването на математически знания сред подрастващите поколения.

Михаил Алексеев Квартирников е роден на 25 май 1862 г. в с. Капустина Балка, недалеч от гр. Одеса, бивша Херсонска губерния. По баща той е българин, а по майка — украинец. Дядо му, **Конакчиев**, се е преселил от България през 1828 г. по време на похода на **Дибич**. Тогавашните руски власти превели фамилното име Конакчиев в Квартирников. Бащата на Михаил Квартирников — **Алексей Квартирников** — се е занимавал със земеделие. Той е бил заможен селянин с многочленно семейство — 12 или 14 деца.

Първоначално образование Михаил Квартирников получава у дома си. Завършил е класическия отдел на **Одеската гимназия**. След това записва медицина в **Петербургския университет**, където след първия или втория семестър се прехвърля да следва математика. Като студент в Петербург Михаил Квартирников членува в студентската социалистическа организация. За участие в една студентска демонстрация и стачка бива изключен от всички висши учебни заведения в царска Русия. Това го принуждава да замине за **Виена**, където се записва през 1884, а през 1889 г. завършва висшето си образование по математика. Като студент Михаил Квартирников дава частни уроци по математика и е учител в едно руско семейство. Поради липса на средства изоставя идеята за написване на дисертация и защита на докторат. Имайки предвид голямата нужда от учители по математика в България, без да знае български и непосредствено след завършване на висшето си образование, Квартирников идва в нашата страна през 1889 г. Посрещнат любезно от министъра на народното просвещение **проф. Иван Шишманов**, той веднага е назначен за учител в **Сливенската гимназия**.

Отначало Квартирников преподава с голяма трудност, произтичаща от непознаването на български език. Като използва тетрадки-записки на уроците, преподавани от предшественика му учителя Стефан Лафчиев — той в късо време усвоява терминологията и се оформя като преподавател с методическа ерудиция.

Още през първите си учителски години в Сливенската гимназия той написва литографирани записки по тригонометрия и по покана на Хр. Г. Данов започва през 1893 г. да пише учебник по планиметрия, който излиза от печат през следващата година. Този учебник, наречен „Елементарна планиметрия и сборник“, се използва при обучението както в Сливенската гимназия, така и другаде в страната. Ето какво си спомня във връзка с това **Ив. Д. Стойнов**, възпитаник на Сливенската гимназия:

„Геометрия за V и VI клас на гимназията изучавахме по печатните коли на преподавателя ни М. Квартирников, който тогава издаваше своята геометрия, изпълнена с много задачи, които ние трябваше да решаваме и над които осъдвахме, когато приближаваше сročна класна работа“ [1].

Този учебник е първият български оригинален учебник по геометрия – добре подреден и научно написан. Добрите методически и научни качества на тази геометрия са забелязани и справедливо оценени от **проф. Емануил Иванов**, съвременник на автора:

„Тази геометрия се характеризира с пълнотата и систематичното си изложение. Многобройните примери и задачи, дадени на съответни места, повишават твърде много значението на книгата. Може да се каже, че учебникът на Квартирников засега е единственото най-пълно и най-добро ръководство по математика“ [2].

Като се сравнява учебникът на Квартирников с учебника на Гюзелев, чието четвърто издание излязло от печат през същата 1894 г., трябва да се изтъкне строгата научност на първия при разглеждане на теорията на успоредността. Гюзелев е под влияние на субективни идеалистически възгледи и отрича чисто геометричните аксиоми, помествайки в книгата си „доказателство“ на петия постулат на Евклид. Квартирников, напротив, ясно формулира като аксиома твърдението:

„Права, която пресича една от две успоредни, пресича и другата; другояче, през точка, вñн от една права, може да се прекара само една права, успоредна на дадената“ [3].

Учебникът „Елементарна планиметрия и сборник от геометрични задачи, решавани с построение и изчисление“ от Михаил Квартирников обхваща около 300 страници с 256 чертежа. Той съдържа над 2400 задачи, 200 упражнения-задачи и теореми и над 280 предложения-теореми. Голяма част от задачите за изчисляване, построение и доказателство са снабдени с конкретни указания, които съдържат номерата на използвани за целта теореми и предишни задачи. Учебникът съдържа 11 глави, в които е изложен не само учебният материал по планиметрия, застъпен в сегашните програми, но още и ойлеровата, менелаевата, папусовата теорема и аполониевите задачи. В отделна глава, наименована „*Елементи на новата геометрия*“, се разглеждат хармоничното делене на отсечка и хармоничен сноплъчи, пълен четириъгълник и пълен четиристранник, полюс и поляра относно окръжност и приложението им за решаване на задачи за построение само с едностранна линияка. Характерна е последователността при подреждането на задачите за построение, която позволява след решаването на една задача по същия начин да се решават десетки задачи, условието на които е записано строго символично. За по-резултатното усвояване на учебния материал допринася хубавото оформление на книгата, разпределението на учебния материал в глави и параграфи, в които се открояват определенията и теоремите. Езикът, на който е написан учебникът, е ясен, точен и стегнат, без чуждици, макар и Квартирников да е живял в България само 4 години преди написването му.

В Сливенската гимназия Михаил Квартирников преподава от 1889 до 1895 г. Той допринася за издигане на името ѝ като учебно заведение с добре подготвени ученици по математика. В Юбилейния сборник, посветен на 55-годишнината на Сливенската мъжка гимназия, се отдава дължимото на М. Квартирников. В спомените си, поместени в сборника, **Ив. Стойнов** пише:

„Сливенската гимназия по онова време се славеше с отбрания си учителски персонал. Тук с гордост и признателност ще спомена някои от учителите, които ни преподаваха през 90-те години и чиито образи изпъкват тъй живо . . . Благодарение на учителите по математика **З. Иванов, Н. Калчев, И. Константинов и М. Квартирников**, математическите предмети бяха сериозно застъпени и изучавани. Тогава Сливенската гимназия си бе спечелила реномето на гимназия, от която излизат най-силните ученици по математика”.

Близък по съдържание е и споменът на **П. Т. Козаров**, завършил Сливенската гимназия през учебната 1891/92 година:

„През моето ученичество, особено в горните класове, преподаватели ни бяха учители, които после се издигнаха като видни държавни служители и общественици ... например по математика в долните класове д-р Т. Шишков, а в горните класове познатият от много години учител и отличен методик – **Михаил Квартирников** а също и **Стефан Лафчиев**. Всички те създадоха име на сливенските гимназисти като отлични математици”.

Независимо от това, че М. Квартирников преподава в Сливенската гимназия само 6 години, името му се свързва с историята на същата. Това потвърждават и спомените на **д-р Вълков**, който, като изброява имената на „цяла плеяда будители, учители — гордост на Сливенската гимназия”, споменава и името на Квартирников. След едногодишно учителстване в семинарията в Цариград, Михаил Квартирников се завръща в България и учителства във Варненската държавна мъжка гимназия в продължение на 30 години — от **септември 1896 до юни 1926 г.** След това се пенсионира.

С указ от януари **1901 г.** Михаил Квартирников е утвърден за първостепенен учител. Този факт е много важен, тъй като тогава първостепенните учители по математика са се броели на пръсти.

От началото на учебната **1904/5** година паралелно с учителстването си във Варненската гимназия Квартирников е привлечен и за лектор по търговско смятане, алгебра, геометрия и физика в новооткритото Средно търговско училище. Дългогодишната му работа като лектор е справедливо оценена в официалния отчет, поместен в Юбилейния сборник на училището по случай 25-годишнината му:

„От лекторите особено заслужава да се отбележи името на М. Квартирников като един от най-добрите математици в нашите средни училища, като на човек с висока обща култура и ценни педагогически и дидактически качества, който дълги години продължава да услужва училището ни като допълнителен преподавател по математика, търговско смятане и физика. Макар и лектор, той принесе полза на училището в течение на дългогодишното си лекторство, не по-слаба от тази, що принесоха най-добрите щатни учители” [4].

Към учениците си Квартирников се отнася извънредно сърдечно и доброжелателно, стараяйки се да ги избави от затруднения от различен характер. С изключително внимание и любов той се грижи за онези от тях, в които забелязва особен интерес към математиката. Голям е броят на учениците му. Негови ученици са например **академик Никола Обрешков, професор Аркадий Стоянов, академик Ан. Бешков, проф. М. Русинов**. Ето как с чувство на признателност **акад. Н. Обрешков** си спомня за благотворното влияние на този свой учител:

„Квартирников ми бе учител в прогимназиалното ми образование в град Варна само във втори (сега VI) клас. Аз обърнах вниманието му върху себе си с решаването на една задача. Въпросната задача, нелесна, разбира се — точното ѝ съдържание сега не мога да си припомня — Квартирников постави пред учениците от класа ни в час. Позовавайки се на вярното, обосновано и изчерпателно решение, което аз дадох много наскоро след задаването, той, като ме похвали, каза на съучениците ми, че аз бих могъл да бъда техен учител. Тази негова преценка ме окуражи при по-нататъшното ми самостоятелно изучаване на математиката. В гимназията във Варна М. Квартирников ми беше учител по математика в течение на една или две години. Той беше отличен преподавател. Уроците му бяха съдържателни и стегнати. Често ме извикваше по време на час, за да продължа по мой път започнатия от него урок. Един от неговите синове ми бе съученик и при посещение на дома му той по някой път разговаряше с мен по въпроси от елементарната математика. По време на учението ми в гимназията аз представих на Квартирников една моя работа, в която всъщност бях открил самостоятелно известната теорема на Риман за редовете, които са сходящи, но не са абсолютно сходящи. Доколкото си спомням, аз нямах случай да разговарям с него за тази моя работа, тъй като през последните класове семейството ми се премести в София, където завърших гимназиалното си образование. Учебникът на Квартирников по геометрия бе действително отлично ръководство. Той се отличаваше не само по своето строго и методично изложение, но и съдържаше голям брой задачи, някои от които бяха доста трудни. Тези, последните, очевидно имаха за цел да подтикнат учениците към самостоятелна работа, творческа в известен смисъл.“

Въпреки многото време, изминало оттогава, ярки са спомените за М. Квартирников и на **проф. А. Стоянов**:

„Със завидно педагогическо майсторство М. Квартирников приучваше учениците си към по-голямо внимание, към по-голям интерес и самостоятелност, на което се дължеше отличният им успех по математика. Интересните уроци, подтикът към самостоятелна работа и грижата за слабите ученици, така характерни за моя учител, могат да бъдат достоен пример за подражание от страна на сегашните учители по математика.“

Заслугите на дългогодишния учител не остават неоценени от Министерството на просветата. По случай честването на 50-годишнината на Варненската мъжка гимназия през март 1934 г. Михаил Квартирников, тогава пенсионер, е награден по предложение на Министерството на просветата с орден за гражданска заслуга IV степен [5].

Редакцията на Списание на Физико-математическото дружество в София оценява дейността на Михаил Квартирников като *„един от най-старите и заслужили работници в полето на физико-математическата наука“*, а статиите, написани от него за списанието, като *„ценни и четени с удоволствие от многобройните му читатели“*.

От Михаил Квартирников са и следните публикации:

1. Бележки по повод предстоящите промени по математика в гимназиите. — Списание Физ.-мат. д-во, г. XXIV, 258-323.
2. Материалът по геометрия в реалния отдел на гимназиите. — Списание Физ.-мат. д-во, г. XXV, 258—262.
3. Геометрично чертане. — Списание Физ.-мат. д-во, г. XXVI, 41—46.
4. Геометрия. — Списание физ.-мат. д-во, г. XXV, 115—126.

Неголемият брой публикации се дължи на присъщата на Михаил Квартирников скромност. Макар и пенсионер, той следи с интерес промените в програмите по математика в средните ни училища и взема отношение по тези въпроси в статията си „Бележки по повод предстоящите промени по математика в гимназиите“. Отпечатването на тази статия в списанието се придружава от бележка на редакцията, в която се качва, че тя „*помества с голямо удоволствие ценните мисли на дългогодишния опитен преподавател*“. Заключениеята на автора не са загубили актуалността си и сега. М. Квартирников достига до извода:

„промяната в програмите, навременна и желана, се налага от новите стопански форми, от успеха на природните науки и приложенията им в живота, от придобивките в научната педагогика и от стремежа математическото образование да бъде в по-голяма услуга на живота и изучаването на природните науки“ (с. 313).

В статията от началото до края се прокарват идеи за свързване на изучавания материал с живота. Според автора „*при приложението на логаритмите за изчисляване на изрази е желателно да се вземат формули от сложна лихва, геометрията и физиката, а не разни фантастични изрази, неизвестно какво означаващи*“. М. Квартирников обръща особено внимание на устното смятане, като изказва съжаление, че „*още не му се дава важното му значение в живота, в резултат на което мнозинството от свършилите даже гимназия без молив в ръка не правят дори и най-простите бакалски сметки*“.

В статията „Материалът по геометрия в реалния отдел на гимназиите“ Квартирников разглежда мястото и значението на геометрията на положението, в която точките и линиите се третират в състояние на движение.

Статията „Геометрично чертане“ е написана от М. Квартирников след приемането на учебната програма от 1940 г., в която чертането не се обособява като отделен предмет, а се изучава заедно с геометрията. Според него умението да се чертае добре е необходимо не само на техниците, но и на всеки интелигентен човек, а за да се придобие това умение, чертането трябва да се изучава специално:

„Обучението по чертане има голяма образователна и възпитателна сила, тъй като хубавото чертане, свързано с измерване на обекти из околния живот, осмисля предмета геометрия, възбужда интерес, стимулира към работа и доставя удоволствие. Обучението по чертане трябва да се организира така, че чрез непрекъснато и настойчиво изискване от учениците да извършват всяка чертежна работа по възможност все по-хубаво, по-точно и по-чисто у тях ще се създаде навик за чистота, ред и дисциплина и други добри качества, които ще са от полза в бъдещия им живот“.

Статията „Геометрия“ има методичен характер. В нея е концентриран целият преподавателски опит на Квартирников, придобит в продължение на почти 4 десетилетия. Тя съдържа методически указания, които и днес биха могли да служат като ръководство в работата на учителите по математика, тъй като не са загубили своята ценност и актуалност.

Освен много добър познавач и преподавател по математическите дисциплини М. Квартирников е отличен преподавател и по физика, и дори по география. Той владее руски и немски език, ползва френски, а се е занимавал и с английски.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Юбилеен сборник на Сливенската мъжка гимназия: Из спомени на гимназията. Спомен от Ив. Стойнов, с. 124.
2. Списание „Български преглед“: Рецензия на Основи на геометрията — Гюзелев; рецензия от проф. Емануил Иванов, с. 157, 1896 г.
3. Квартирников, М., Елементарна планиметрия, с. 18.
4. Юбилеен сборник на Средното търговско училище, гр. Варна, с. 8.
5. Юбилеен сборник на Варненската мъжка гимназия по случай 50-годишнината ѝ.

Андрей Гушев